De Gorbatsjov van Cuba

Recensie van bundeling brieven Che Guevara

In de jaren zestig prijkte in menig studentenkamer een poster met de iconische foto van Che Guevara en nog steeds zie je het gezicht van deze legende op T-shirts en in het straatbeeld van de 21-eeuw. Er gaat nog steeds een enorme aantrekking en uitstraling van hem uit. De onlangs gepubliceerde brieven van Che Guevara in 'Met gloedvolle revolutionaire groet. Brieven 1947-1967' bieden, voor zover brieven daartoe in staat zijn, een boeiend inzicht in het leven en denken van deze bijzondere man.

DOOR WALTER PALM

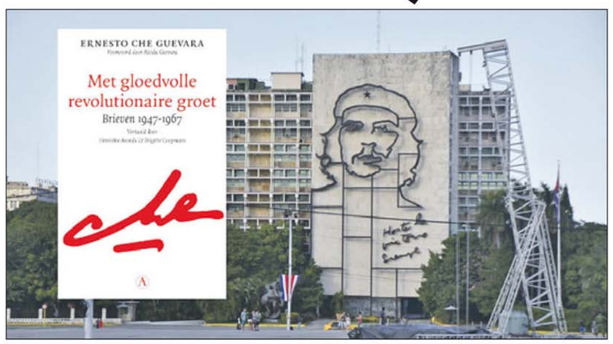

Voor het eerst is de integrale brief uit 1965 van Che Guevara aan Fidel Castro gepubliceerd, met daarin gepeperde kritiek op het economisch beleid in de beginjaren van het socialistisch regime van Cuba.

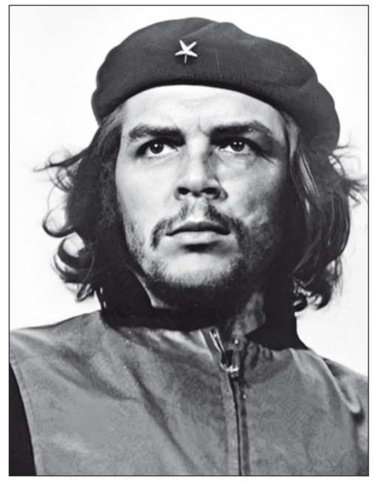

Hoe kon de Argentijnse huisarts Che Guevara zo radicaliseren dat hij duizenden kilometers van zijn geboorteland verwikkeld raakte in een guerrilla op Cuba?

Syriëgangers en Che Guevara

Een intrigerende vraag is hoe deze Argentijnse huisarts zo kon radicaliseren dat hij duizenden kilometers van zijn geboorteland verwikkeld raakte in een guerrilla op Cuba.

Uitsluiting kan een reden zijn voor radicalisering. In Zuid-Afrika radicaliseerde Gandhi toen hij in het bezit van een geldig plaatsbewijs, toch uit de eerste-klascoupé van de trein werd gezet omdat dit alleen voor blanken was gereserveerd. Uitsluiting op basis van islamofobie (pathologische afkeer van álle moslims en álle stromingen binnen de islam) kan ook aanleiding zijn voor radicalisering. In mijn essay 'Het sluipend gif van islamofobie, 1989-2019' (2019) betoogde ik dat het feit dat moslims uit West-Europa naar Syrië gingen om zich aan te sluiten bij de radicale IS, de Syriëgangers dus, niet los gezien kan worden van giftige islamofobie in West-Europa.

Islamofobie dus als pushfactor voor radicalisering. Drie jaar na de publicatie van mijn essay is islamofobie overigens totaal uit de hand gelopen in Nederland, want het NRC berichtte op 3 augustus jongstleden in het artikel 'Als geld overmaken aan je echtgenoot verdacht wordt', dat je al verdacht kunt worden van 'terrorismefinanciering' als je een gift doet aan een moskee. Bizar maar waar.

Een sluitend antwoord op de vraag waarom Che Guevara zo radicaliseerde dat hij duizenden kilometers van zijn geboorteland verwikkeld raakte in een guerrilla op Cuba, geeft dit boek helaas niet, maar wel licht het een tipje op van de sluier. Uit de brieven blijkt namelijk dat hij zich buitengesloten voelde in Guatemala en Mexico, waar hij jarenlang woonde en graag zijn artsenpraktijk had uitgeoefend maar dat niet mocht.

Uitsluiting is vaak niet alleen voldoende voor radicalisering. Er moet ook een pullfactor zijn. Een pullfactor voor de Syriëgangers was de oproep van kalief Abu Bakr Al-Baghdadi om naar de Islamitische Staat te komen, en het islamofobe Westen de rug te keren. Net als bij de Syriëgangers was er ook bij Che Guevara een pullfactor en die heette Fidel Castro. Uit de gepubliceerde brieven blijkt dat Che Guevara totaal was vastgelopen op de deuren die voor hem gesloten bleven in Guatemala en Mexico. Het was de ontmoeting van Che Guevara met Fidel Castro in juli 1955 die nieuwe richting en gloed gaf aan zijn leven. Een verrassende analogie dus tussen Syriëgangers en Che Guevara.

Fidel Castro

Che Guevara en Gorbatsjov

Ik vind dit boek de moeite waard omdat hierin voor het eerst in alle openhartigheid de integrale brief van 26 maart 1965 van Che Guevara aan Fidel Castro is opgenomen met daarin gepeperde kritiek op het economisch beleid in de beginjaren van het socialistisch regime van Cuba. Een onverwachte eyeopener deze dappere klaagzang op Cuba's economisch beleid van de insider die Che Guevara was als toenmalige Cubaanse minister van Industrie.

Eind jaren tachtig was het de Sovjetleider Michail Gorbatsjov die met glasnost (openheid) tot schrik van de communistische partij, zijn licht liet schijnen over de deplorabele staat van de Sovjet-Unie. Che Guevara dus als Michail Gorbatsjov avant la letre.

Enkele snoeiharde citaten uit Guevara's brief ter illustratie. „De regering kwam op de proppen met louter onsamenhangende ideeën... Volgens mij zijn er op economisch gebied veel fouten begaan. Onze eerste en belangrijkste (fout, WP) is dat we al improviserend onze ideeën in de praktijk hebben gebracht. Dat resulteerde in een zwalkend beleid dat ik zou willen bestempelen als ad hoc en subjectief. En zo is er ook een reeks onverantwoorde investeringen gedaan die halverwege werden aangepast of afgeblazen, eveneens zonder een fatsoenlijke verantwoording. Dat is het geval in de rijstproductie, die flink is ingeperkt, die van gierst, katoen, varkens; er is sprake van onverantwoorde investeringen in de rundveehouderij, de visserij, en een groot deel van de pluimveesector. En nu hebben we het alleen nog maar over de agrarische sector. Op het gebied van de industrie hebben we vergelijkbare investeringsfouten gemaakt."

Down and out

Het boek is chronologisch opgebouwd en het valt uiteen in vier delen. Het eerste deel bevat brieven uit zijn jeugd (1947-1956). Het tweede deel bestaat uit brieven uit zijn tijd als guerrillastrijder in Cuba (1956-1959). Vervolgens staan in het derde deel brieven van Che Guevara als politiek leider in de Revolutionaire regering (1959-1965) en als laatste, vierde deel, brieven uit het buitenland: dienstreizen, Belgisch Congo en Bolivia (1965-1967). Het derde deel van het boek besluit met de pittige brief van Che Guevara aan Fidel Castro.

Che Guevara is op 14 juni 1928 in Argentinië geboren en hij is in maart 1953 in Buenos Aires als arts afgestudeerd. Nog tijdens zijn medicijnenstudie bezocht hij Chili, Peru, Colombia en Venezuela. Na zijn afstuderen ging hij opnieuw op reis door Latijns-Amerika.

Van 24 december 1953 tot 21 september 1954 leidde hij in Guatemala een buitengewoon armoedig bestaan. Omdat hij er geen werk kon vinden als arts had hij verschillende baantjes die niets met zijn beroep te maken hebben. Hij was fotograaf en hij verkocht op straat prentjes van de Señor de Esquipulas, een zwarte Christus die wonderen zou hebben verricht. Ondanks deze tegenslagen verloor hij niet zijn gevoel voor humor. In een brief aan zijn tante Beatriz in die periode schreef hij: „...hier liggen de dollars voor het oprapen, sterker nog, ik zal je zeggen dat ik in het begin pijn in mijn rug had van het bukken." Zelfspot is niet van de lucht in zijn brieven. Zo noemde hij zichzelf in een andere aan opnieuw zijn tante Beatriz gerichte brief: „Ik weet het, ik ben ondankbaar, een slechte neef, een hypocriet, een rooie etc."

In Guatemala was hij getuige van de door de CIA gesteunde coup in juni 1954 tegen de wettig gekozen regering van president Árbenz. Deze coup versterkte zijn anti-imperialistische opvattingen.

Op 21 september 1954 vertrok hij uit Guatemala en kwam hij aan in Mexico-Stad waar hij voor een schamel loontje werkzaam was als redacteur bij de Agencia Latina de Noticias. Tijdens de Pan-Amerikaanse Spelen in 1955 kreeg hij van dit persagentschap de opdracht om deze spelen te verslaan. Hij zou hier royaal voor betaald worden, maar het persagentschap ging failliet. De curator die belast was met de afwikkeling van het faillissement scheepte hem af met slechts de helft van het toegezegde bedrag.

Zowel in Guatemala als in Mexico was hij down and out. Zijn boek over sociale geneeskunde kwam maar niet van de grond. En zijn huwelijk met de Peruaanse Hilda Gadea strandde al na korte tijd.

De Cubaanse oud-president en dictator Fulgencio Batista (1901-1973).

Che Guevara als Zelensky

Het tweede deel van de brieven begint als Che Guevara, samen met Fidel Castro en 82 guerrillastrijders, op 25 november 1956 in het kleine jacht Granma naar Cuba gaan vanuit Tuxpan in Mexico. Als guerrillacommandant vond hij zijn draai en was hij buitengewoon succesvol. In juli 1957 werd hij benoemd tot commandant van Tweede Colonne van het rebellenleger. Op sommige momenten klinkt hij in zijn brieven als de Oekraïense president Zelensky die steeds het Westen om wapens vraagt.

Ondanks de gebrekkige bevoorrading wist hij in tegenstelling tot het regeringsleger, het moreel van zijn troepen hoog te houden. Het lage moreel van de regeringstroepen heeft zeker een rol gespeeld bij zijn militaire successen. Zo schreef hij in zijn brief van 23 oktober 1958 aan Fidel Castro dat hij en zijn manschappen ternauwernood ontsnapt waren aan de regeringstroepen, terwijl zij met hun klotsen door een zompige lagune, wel duidelijk hoorbaar moeten zijn geweest voor de regeringstroepen die op gehoorafstand gelegerd waren. „Het felle maanlicht en ons nagenoeg onvermijdelijke gespetter voedden mijn vermoedens dat ze onze aanwezigheid wel degelijk hadden opgemerkt, maar het moreel onder de soldaten van het dictatoriale regime is zo laag dat ze zich doof hielden voor elk verdacht geluid." Dat het lage moreel van het regeringsleger een rol kan spelen is verleden jaar bewezen met de bliksemsnelle opmars van de Taliban in Afghanistan.

Onder Guevara's aanvoering vond op 28 december 1958 de voor hem en zijn manschappen succesvolle Slag van Santa Clara plaats. Een paar dagen later ontvluchtte Batista het land. Op 2 januari 1959 nam Guevara het fort La Cabaña in, het voormalig bastion van het leger van Batista.

Bureaucraat

Het derde deel van de brieven begint in 1959. Begin oktober werd hij aangesteld als hoofd van het departement van Industrialisering van het Nationaal Instituut voor Landbouwhervorming. En twee jaar later schopte hij het tot minister van Industrie.

In tegenstelling tot zijn functie als guerrillacommandant beviel deze bureaufunctie hem matig. Hij ergerde zich geel en groen aan de desorganisatie van het Cubaanse overheidsorganisatie. Zo schreef hij in het najaar van 1963 een woedende brief aan de Nationaal Coördinator van het Overkoepelend Bestuur van de Comités ter Verdediging van de Revolutie over de wanorde binnen het Uitvoerend Bureau: „Ter illustratie het feit dat ik een brief van 22 juli ontvang waarin mij wordt verzocht om voor de 31ste van diezelfde maand mijn mening te geven, terwijl de brief op 12 juli door uw instelling zou zijn verzonden en op mijn kantoor is ontvangen op 17 september."

Ook moest hij zich als bureaucraat bezighouden met het beantwoorden van brieven. Zo is er een Mexicaanse journalist die hem vraagt om zijn reis naar Cuba te betalen. Hij antwoordt: „Ik zou heel graag voor je reis naar Cuba willen betalen, maar beschik niet over de middelen. Mijn soldij als commandant van het rebellenleger is beperkt, conform het sobere beleid van onze revolutionaire regering, en net toereikend voor een fatsoenlijke levensstandaard."

Apart is een brief van een zekere mevrouw Guevara uit Casablanca (Marokko) die hem vraagt of zij wellicht familie van elkaar zijn vanwege dezelfde achternaam. Hij antwoordde diplomatiek: „Ik denk niet dat we nauwe verwanten zijn, maar als u net als ik trilt van verontwaardiging bij elk onrecht dat zich voordoet in de wereld, dan zijn we compañero's, en dat is veel belangrijker."

Wellicht is 'verontwaardiging bij elk onrecht dat zich voordoet in de wereld', de diepere drijfveer van Che Guevara, en is dat ook de reden dat hij 55 jaar na zijn dood nog steeds een onuitputtelijke bron van inspiratie is voor velen.

Einde

Alsof hij in 1965 zijn einde voelde naderen, bestaat het vierde deel van zijn boek uit voornamelijk afscheidsbrieven. Afscheidsbrieven aan onder meer zijn tweede vrouw Aleida March, zijn kinderen, zijn ouders en aan Fidel Castro. Een paar dagen na zijn kritische brief van 26 maart 1965, nam hij in zijn afscheidsbrief van 1 april 1965 aan Fidel Castro officieel afstand van zijn taken binnen de partijleiding, van zijn ministerspost, van zijn rang als commandant en van zijn Cubaanse nationaliteit. Hij vertrok voor een internationale missie in Congo waar hij zich teleurgesteld uit terugtrok vanwege het bedenkelijk moreel van de troepen.

Na zijn teleurstellende ervaring als bureaucraat, werd hij weer guerrillastrijder. Daar lag kennelijk zijn hart. In juli 1966 keerde hij in het geheim terug naar Cuba, rekruteerde daar Cubaanse guerrillastrijders voor de strijd in Bolivia waar hij ruim een jaar later op 9 oktober 1967 in het harnas stierf.

Het was de ontmoeting van Che Guevara met Fidel Castro in juli 1955 die nieuwe richting en gloed gaf aan zijn leven.